

N. LAPUSHKINA, V. ZHURAVLOVA
Slavjansk

«DISSOCIATION» OF PERSONALITY AS A WAY OF FINDING «THE SELF» IN PROSE OF 20s, XX century

The typical problem of literature of 20s, XX century namely the split of personality is studied in the article. An attempt is made to explain the popularity of this mental phenomenon in the post revolutionary prose. In the works of M. Hvyloviy, M. Johansen, A. Golovko, V. Pidmohylniy major figurative means of understanding characters' mind are found.

Key words: character, a split personality, psychology, unconscious.

Н. П. ЛАПУШКИНА, В. ЖУРАВЛЁВА
г. Славянск

«РАЗДВОЕНИЕ» ЛИЧНОСТИ КАК ПУТЬ К ПОИСКУ СОБСТВЕННОГО «Я» В ПРОЗЕ 20-Х ГОДОВ XX ВЕКА

В статье исследована типичная для прозы 20-х годов XX века проблема раздвоения личности. Предпринята попытка объяснить популярность этого психического феномена в пореволюционной прозе. На примере произведений Н. Хвелевого, М. Йогансена, В. Подмогильного, А. Головки отслежены основные подходы к раскрытию особенностей психики героев.

Ключевые слова: раздвоенность личности, психологизм, подсознание.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2015

УДК 821.133.1.09:81'42

Н. М. ЛЯШОВ
м. Слов'янськ
nzs2012@yandex.ru

ДОСВІД СИНХРОННО-ДІАХРОНІЧНОГО АНАЛІЗУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІЗЬНОГО РЕНЕСАНСУ ТА ПІЗЬНОГО КЛАСИЦИЗМУ

У статті представлено один із варіантів синхронно-діахронічного аналізу французької літературної комунікації доби пізнього Ренесансу, представником якого був Монтьєр та пізнього класицизму, виразником якого був Лабрюєр. Приділено особливу увагу синтезу синхронного та діахронічного підходів, що дозволив більш повно осмислити твори цих письменників та історичні періоди в їхній динаміці та повноті.

Ключові слова: синхронія, діахронія, аналіз, Ренесанс, класицизм.

Синхронія й діахронія в контексті сучасної наукової парадигми як проблема методів дослідження набуває все більшої уваги науковців. Актуальність співвідношення синхронного та діахронічного аспектів є об'єктом наукових досліджень в літературознавстві як теоретичного, так і практичного спрямування. Відомо, синхронія – це стан, в якому його елементи можуть функціонувати одночасно, а діахронія – це достатньо довгий відрізок часу

для того, щоб структури системи змогли змінитися. Синхронний розгляд літературних об'єктів передує діахронічному, так як для діахронічного аналізу потрібно співставлення не менш як двох послідовних стадій – синхронних зрізів. Обидва підходи є взаємопов'язаними, що доповнюють та узагальнюють один одного. Тож, взаємозв'язок синхронного та діахронічного підходів є важливим аспектом при аналізі літературних процесів:

з одного боку, дозволяє зосередитися переважно на певних постійних властивостях літературного процесу, а з іншого – на їхній еволюції.

Питання діахронії та синхронії широко вивчається та досліджується в мовній сфері. Зокрема, у лінгвокогнітивістиці діахронічний аспект цікавив В. Плунгяна. О. Семеренї розглянута мовна діахронічна інтерпретація. Описує досвід діахронічного дослідження дієслів Е. Миронов. І. Микитенко порівнює в діахронічному та синхронному аспектах російську та чеську термінологію. Своє розуміння діахронічної полісемії у німецькій мові представлено С. Глумецькою. Ф. Оздоева запропонувала синхронно-діахронічний аналіз службових частин мови в нахських мовах. С. Богатирьовою вивчено діахронічний аспект у різних лінгвокультурах на матеріалі іспанської мови. К. Мякшин приділив увагу діахронному аспекту англійської фонетичної термінології. А. Биков представив діахронічний аналіз синонімів в англійській мові. Проблематика та перспективи синхронно-діахронічного підходу в сучасній лінгвістиці цікавили М. Казазаєву. С. Курбатова розглянула французьку телекомунікаційну термінологію у синхронному та діахронічному аналізі. О. Сазонов досліджував моделі діахронічної порівняльної метафорології. М. Марчук вказав на три підходи до визначення синхронного зрізу у розвитку лексики. Теоретичне осмислення технології діахронічного аналізу щодо історичних досліджень пов'язано з іменем І. Ковальченка, який запропонував три основні варіанти використання історико-діахронного методу.

Проведений у контексті зазначеної проблеми вибірковий аналіз різних інформаційних форматів – дисертаційних досліджень, статей, доповідей, тез, заміток показав, що синхронію та діахронію досліджували в різних аспектах: як аналіз, як метод і як підхід. Актуалізується проблема також розвитком думки про співвідношення синхронного та діахронічного підходів до аналізу мовних об'єктів. Учені вбачають її рішення в подоланні односторонності в їхньому застосуванні. Наприклад, у працях Б. Горнунга зазначається, що кожний факт є і може бути у системі тільки при визначенні його двох зв'язків – зв'язків з іншими елементами системи, в яку він

входить в даний історичний момент, і зв'язків з попереднім та наступним станом цього факту [3, 11]. А. Залізник, спираючись на дослідження В.Виноградова, вважає, що синхронічне та діахронічне – лише різні боки одного й того ж історичного процесу [6].

Зазначимо, що в останні часи синхронний та діахронічний аналіз активно проникає і в інші гуманітарні науки, в тому числі культурологію, соціологію, літературознавство. Інтерес до методу синхронно-діахронічного аналізу суттєво виріс у зв'язку з розвитком компаративних досліджень. Як теоретична, так і практична його складова в наукових колах літературознавства ще не набула достатньої популярності, але синхронно-діахронічний аналіз іманентно застосовується завжди, за допомогою якого можна оцінити все що відбувається з літературним об'єктом або процесом його змін.

У контексті нашого дослідження діахронічний метод полягає в представленні явищ, фактів, подій зазначених періодів французької літератури в хронологічній послідовності їх появи та існування. Ці факти вимагають не тільки представлення, але й глибокого аналізу, оцінки, осмислення, узагальнення. Тому даний метод доповнюється іншим – синхронічним методом. А синхронічний метод ми розуміємо як сукупний аналіз двох або декількох історичних періодів у французькій літературі на певному етапі їхнього розвитку з урахуванням існуючих взаємозв'язків та протиріч. Якщо діахронічний метод можна графічно змодельовати як вертикальну лінію, на якій відкладаються потрібні дати та події, то модель синхронічного методу представляється у вигляді горизонтальної лінії, яку перетинають декілька вертикальних, кожна з яких є втіленням літератури будь-якої країни світу. Тож, звертаючись до французької літератури, такий метод є адекватним аналізу історичного літературного процесу періоду пізнього Ренесансу та пізнього класицизму з усією реальністю їхньої структури та системної організації. На наш погляд, саме синтез синхронного та діахронічного методів дозволить більш повно осмислити літературні твори письменників в їхній динаміці та повноті.

Мета статті полягає у набутті досвіду синхронно-діахронічного аналізу французької

літературної комунікації періоду пізнього Ренесансу, представником якого був Монтень та пізнього класицизму, виразником якого був Лабрюєр.

Ми вже представили своє розуміння фактів синхронії в літературній комунікації на прикладі українських історичних романів [9]. Та подальше формування уявлення про синхронію і діахронію в літературі, як відзеркалення реального світу в свідомості суб'єкта й фіксація його у вигляді суб'єктно орієнтованих понять, уявлень, образів, концептів, моделей, руху від «там і тоді» до «зараз і тут», змусило нас подивитися на співвідношення синхронічного та діахронічного факторів в аналізі літературних творів французьких письменників Монтеня та Лабрюєра, яких відділяє століття.

Розглядаючи особливості французької літературної комунікації періодів пізнього Ренесансу та пізнього класицизму в діахронічному аспекті зазначимо, що окремі форми, які створені в ренесансній культурній стадії, продовжують існувати і на наступних етапах. Така послідовність, в рівній мірі, характерна і для великих фрагментів літературних пластів, і для періодів життя окремих письменників. Діахронічна інтерпретація допомагає поглибити перспективу літературного періоду за рахунок проникнення в хронологічно більш віддалені етапи історичного минулого. Як зазначено Г. Косіковим [1], у становленні літератури Відродження важливу роль зіграли, з одного боку, релігійно-політичний рух Реформації, завдяки якому помітно змінилося суспільство західноєвропейського світу, а з іншого – культурний рух за відродження античності, яке отримало назву – ренесансного гуманізму. Ці історичні складові в значній мірі вплинули на французьку літературу XVI століття. У другій половині XVI ст. розквітли прозаїчні жанри. При цьому на передній план вийшли не новели та романи, а різноманітні «навчальні» твори, що відображали зростання інтересу французького суспільства до знань у галузі природи, історії, географії, філософії тощо. Однак основну роль у розвитку французької літературної прози відіграла гуманістична література, яка, в свою чергу, стала поштовхом до розвитку філософсько-моралістичного спрямування, видатним пред-

ставником якого був Мішель Монтень. Мішель Ейкем де Монтень (Michel Eyquem de Montaigne, 1533–1592) зосередив свою увагу на природі людини як моральної особистості. Він написав унікальний у французькій літературі морально-філософський твір «Проби», праця над яким тривала близько 23 років. Перші дві частини написані протягом 1572–1579 рр. і видані 1580 р. Повністю в трьох книгах твір опубліковано в 1588 р. Але й після цього до кінця життя Монтень доповнював надрукований текст, робив численні виправлення, пізніше внесені в нове, посмертне видання, яке вийшло в 1595 році.

У послідовному аналізі механізмів історичних змін, їхньої варіативності, що підпорядковані певним регулярним історичним тенденціям, – цей причинно обумовлений рух у французькій літературі пояснюється більшістю явищ, які можна проаналізувати на синхронно-діахронічному рівні і за часів періоду класицизму. У XVII ст. французька література вступила в нову фазу свого розвитку, яка поступово оформилася в новий стиль – класицизм. Він тісно був пов'язаний з ренесансною, гуманістичною культурою, пронизаний схильністю до античності та наслідування їй. У літературній творчості французький класицизм розвивав ідейно-художні уподобання античності та висував якісно нові завдання та методи літературного процесу. Класицисти орієнтувалися на римське мистецтво і від нього відбирали ті елементи, які гармонійно співіснували з культурою монархії тогочасної Франції. Це проявлялося у вивченні закономірностей та логіки розвитку людської думки та її моральних вчинків. Саме у Франції класичні зразки літератури цього спрямування досягли своєї найвищої досконалості. Французькі класицисти зуміли поєднати досвід античної літератури з національними традиціями свого народу, чого не вдалося зробити класицистам інших країн. На цьому підґрунті з'явилися письменники-афористи, які не створювали ні романів, ні повістей, ні новел, а лише короткі, стислі твори-мініатюри або записи своїх думок, як результат життєвих спостережень та роздумів. Жанр афоризму як літературний жанр народився на ґрунті таких творів як «Проби» Монтеня [2].

Друга половина XVII відмічена творчістю Лабрюєра – майстра афоризмів, думки якого глибокі та безмежні, а форми стислі та лаконічні. Жан Лабрюєр (Jean de la Bruyère, 1645–1696), віднесений до числа «великих класиків», у 1687 році опублікував книгу «Характери Теофраста, переклад з грецької». Як і Монтень, Лабрюєр з кожним новим виданням своєї книги доповнював її та вносив корективи. Початковий замисел простого перекладу давньогрецького філософа, учня Аристотеля – Теофраста, в решті-решт вилилися в самостійний оригінальний твір – «Характери, або звичаї нинішнього віку». Ця книга цікава глибиною авторської думки, стислими та лаконічними описами про сучасну та античну культуру. Його судження свідчать про велику проникливість та спостережливість.

Зазначимо, що наступність літературних традицій ренесансу та класицизму основана як на аналізі системних відношень, так і на моментах формальної схожості деяких певних послідовних способів моделювання навколишнього світу людини. Подальший шлях дослідження, який став необхідний для розуміння комунікації неперервного процесу розвитку французької літератури, ми вбачаємо в їхній синхронній системності та єдності. Це дає можливість під час аналізу як історичних періодів, так і творчості письменників цих періодів, уявити поперечні та вертикальні зрізи літературного континуума. І тільки в безперервному русі можливо наблизитися до глибинного вивчення літературного твору.

Монтеня називають письменником однієї книги. Він протягом свого життя не переставав читати давніх античних істориків, філософів, моралістів, поетів. Від них перейняв мову, якою описував людину, сильну своєю природністю. Письменнику відкривалася не велич особистості, а її виключна змінюваність, складність, протиріччя. Новаторство французького мислителя в аналізі життєвої багатозначності та багатогранності людського буття, що виявили принципові особливості «Проб» та їхню композиція. Композиція твору на перший погляд хаотична. Зовні книга представляє собою фрагментарне поєднання спостережень, прикладів, цитат і сентенцій, що розподілені за розділами, які не мають

між собою ніякого видимого зв'язку. Тематика розділів різноманітна. У них йдеться про античних поетів, виховання дітей, честолюбство і здоров'я, смерть і багатство, славу і гідність, совість і педантизм, самотність і дружбу, мову і сон, – про все, що автор спостерігав у навколишньому житті, про що думав, читав або чув. «Проби» – це вільні роздуми письменника над своїм життям і досвідом. Внутрішньо в кожному розділі твору переважає принцип асоціативного поєднання власних думок. Але цей монтаж роздумів, занотованих у різні часи, прокоментованих в інші і тому не вельми зручних для лінійного читання. Тим не менш, сам Монтень підкреслював, що його думки «слідують одна за одною – правда, інколи не одна за одною, а на деякій відстані, але вони все ж бачать одна одну» [11, 231]. «Проби» побудовані наскрізним рухом думки Монтеня, що через різноманітний матеріал узагальнюється власним «я». Його філософія коріниться в особистих відчуттях, настроях, способі життя тощо. «Зображую я не когось, а самого себе», «предмет цієї книги – я сам», – читаємо в авторському вступному зверненні «До читача» [10, 10]. Автор крізь своє «я» бачить людину не скуту нормами релігійного світогляду і владою доктрин, «взяту саму по собі», а в її повсякденному бутті, в її чуттєвості й духовній природі. Це і є наскрізна проблема, котра надає глибинної єдності розрізненим думкам «Проб» [14, 193].

Також пізньоренесансна позиція Монтеня в тім, що він захоплений багатогранністю людської мудрості та думки, натхненно перебирає їх, немов перлини в шкатулці, ніколи не заперечує, але й не прив'язується до них повністю. А. Моруа в книзі «Від Монтеня до Арагона» [12] міркуючи над творчістю Монтеня, яка стала зв'язком між ренесансним мистецтвом та класицизмом, підкреслює позитивну життєстверджуючу основу його філософії: «... перша книга більшим зобов'язана Плутарху та іншим прославленим мислителям, а друга і третя зобов'язана найкращими сторінками самому Монтеню» [12, 29], і далі: «Проби» це розсипи мудрості для всіх: із них черпали Паскаль і Ларошфуко, Мольєр і Шекспір» [12, 27]. А. Моруа вважав, що для французької літера-

тури «Проби» стали взірцем проникливого філософського аналізу світу, культури та самого себе в край сконцентрованому вигляді.

З «Пробами» Монтеня у своїй наступності пов'язані «Характери» Лабрюєра, які належать за своїми жанровими особливостями до описово-моралістичної прози. Лабрюєра можна теж вважати письменником однієї книги. Він, як і Монтень, захоплювався античною літературою. Тож, звернення Лабрюєра до давнього античного джерела для створення власної книги було закономірним. Свої «Характери, або звичаї нинішнього віку» він починав як переклад моралістичного трактату грецького філософа IV ст. до н.е. Теофраста, в якому знайшов майстерні замальовки людей, які були наділені різними пороками. І це лягло в основу концепції його «Характерів». Лабрюєр вважав: «Щоб досягти досконалості в словесності і, хоча це дуже важко, перевершити давніх греків, треба починати з наслідування їм» [8, 15]. У Теофраста він перейняв жанр безсюжетного твору, в якому літературні портрети-характери поєднані між собою міркуваннями автора та доповнив переклад власними оригінальними роздумами над тогочасною мораллю. І в 1688 році вийшло перше видання, а починаючи з третього, автор вносив щось нове, індивідуальне та характерне в кожний із його шістнадцяти розділів.

Лабрюєр отримав можливість вивчати аристократичний світ та коло придворних Людовика XIV. Оскільки мистецтво спостереження за людьми було для придворних найважливішим життєвим умінням, то дивлячись на парадне життя двору та знаті, збираючи «врожай самих мудрих і прекрасних спостережень за людськими пороками», Лабрюєр зосередив свою увагу не на зовнішньому блиску, а на внутрішній суті його дійових осіб. Міркуючи над портретами-характерами аристократичного світу, автор намагався «показати істину, яка йому відкрилася, в такому світлі, щоб вразити розум» [8, 34]. Точному вибору слова він надавав більшого значення, ніж гармонійній та строгій композиції. Лабрюєр намагався якомога правдивіше зобразити життя французького суспільства та його пороки, наводячи конкретні приклади й описи подій, аналізуючи індивідуальні моральні якості й

мотиви характерної поведінки представників різних верств. Серед характерів Лабрюєра ми зустрічаємо принижених і пихатих, людей високого розуму і смиренномудрих, легковажних і марнославних, скритних і неуважних, заздрісних і злобних, але інколи і благородних. Відомий французький критик Ш. Сент-Бев, аналізуючи «Характери», зазначав: «Промінь століття упав на кожен сторінку цієї книги, але обличчя людини, яка держала її в руках, залишилася в тіні» [13, 209]. «Моральність – це намисто із перлин: розв'язи вузол, і все розлетиться. Ця фраза достойна Лабрюєра», – писав А.Моруа. Лабрюєр завершує період класицизму, підсумовує досягнення епохи власним літературним способом виразу – лаконічним, витонченим, зрозумілим та повчальним. А.Моруа писав про нього: «Лабрюєр – реаліст, такий же, яким був Монтень і якими будуть письменники XIX ст., але якими не були моралісти його часу». А про його твір: «Скажу, що краще в «Характерах», зовсім не характери» [12, 70].

Тож, актуальність проблеми співвідношення синхронного та діахронічного аспектів в практичній площині дали змогу визначити оптимальні параметри для комплексного аналізу французької літературної комунікації часів пізнього Ренесансу та пізнього класицизму. Ракурс діахронічного аспекту допоміг прослідкувати історичну стійкість структури деяких літературних проявів та кореляцію логіки формування їхнього подальшого змісту та певних загальних історико-культурних континуумів на наступних етапах розвитку французької літератури. Висновки діахронічного розгляду співвідносяться з логікою синхронного аналізу. В кожному синхронному зрізі щодо творчості Монтеня та Лабрюєра, ми виділили суттєві, спільні моменти, що об'єднали цих авторів у певних літературних точках перетину, хоча і віддалених у часі на століття.

Список використаних джерел

1. Андреев Л. Г. История французской литературы : учеб. для филол. спец. вузов / Л. Г. Андреев, Н. П. Козлова, Г. К. Косиков. — М. : Высшая школа, 1987. — 543 с.
2. Артамонов С. Д. История зарубежной литературы XVII – XVIII в.в. / С. Д. Артамонов, З. Т. Гражданская, Р. М. Самарин. — М. : Просвещение, 1967. — 855 с.

3. Горнунг Б. В. Единство синхронии и диахронии как следствие специфики языковой структуры / Б. В. Горнунг // Соотношение синхронного анализа и исторического изучения языков. — М. : Просвещение, 1960. — С. 5—20.
4. Драгунская Л. С. Бытие во времени как методологический аспект глубинной психологии. Синхрония и диахрония / Л. С. Дагунская // Логос. — 2006. — № 1. — С. 262—270.
5. Дронова Л. П. Синхрония и диахрония: отложенная встреча? / Л. П. Дронова // Вестник Томского государственного университета. Филология. — 2009. — № 3 (7). — С. 116—123.
6. Зализняк Анна А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект «Каталога семантических переходов» / Анна А. Зализняк // Вопросы языкознания. — 2001. — № 2. — С. 13—25.
7. Климов Г. А. Реконструкция и диахроническая интерпретация в компаративистике / Г. А. Климов // Вопросы языкознания. — 1988. — № 3. — С. 9—16.
8. Лабрюйер Ж. Характеры, или Нравы нынешнего века / Jean de la Bruyère ; пер. с фр. Э. Линецкой, Ю. Корнеева. — М.-Л. : Художественная литература, 1964. — 414 с.
9. Ляшов Н. М. Система синхронії літературної комунікації історичних романів М. Сиротюка та Р. Чумака // Science and education a New Dimension. Philology, III(8), Issue: 39, 2015. — Budapest, 2015. — С. 62—65.
10. Монтень М. Проби : в 3 т. / Michel Eyquem de Montaigne. Essais ; пер. з фр. Анатоль Перепадя. — К. : Дух і літера, 2005. — Т. 1. — 365 с.
11. Монтень М. Проби : в 3 т. / Michel Eyquem de Montaigne. Essais ; пер. з фр. Анатоль Перепадя. — К. : Дух і літера, 2007. — Т. 3. — 383 с.
12. Моруа А. От Монтеня до Арагона / Андре Моруа. — М. : Радуга, 1983. — 678 с.
13. Сент-Бев Ш. Литературные портреты. Критические очерки / Ш. Сент-Бев ; ред. перевод с фр. А. Андерс, И. Лихачева. — М. : Художественная литература, 1970. — 583 с.
14. Шаповалова М. С. Історія зарубіжної літератури / М. С. Шаповалова, Г. Л. Рубанова, В. А. Моторний. — Львів : Світ, 1993. — 312 с.
15. Шмелёва О. Ю. Терминологические процессы в синхронии и диахронии (на материале английского языка) / О. Ю. Шмелева. — СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. — 120 с.

N. LYASHOV
Slovyansk

AN ATTEMPT OF SYNCHRONIC-DIACHRONIC ANALYSIS OF FRENCH LITERARY COMMUNICATION IN LATE RENAISSANCE AND LATE CLASSICIST AGE

The article presents one of the variants of synchronic-diachronic analysis of French literary communication in the period of the late Renaissance represented by Montaigne and the period of the late Classicism represented by La Bruyère. We paid special attention to the synthesis of synchronic and diachronic approaches, which would enable deeper understanding of the writers' works and their epochs in their dynamics and totality.

Key words: synchronic, diachronic, analysis, Renaissance, Classicism age.

Н. Н. ЛЯШОВ
г. Славянск

ОПЫТ СИНХРОННО-ДИАХРОНИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ФРАНЦУЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ ПОЗДНЕГО РЕНЕССАНСА И ПОЗДНЕГО КЛАССИЦИЗМА

В статье представлен один из вариантов синхронно-диахронического анализа французской литературной коммуникации эпохи позднего Ренессанса, представителем которого был Монтень и позднего классицизма, представителем которого был Лабрюйер. Большое внимание уделено синтезу синхронного и диахронического подходов, которые позволили в большей степени осмыслить произведения этих авторов, а также исторические эпохи в их динамике и полноте.

Ключевые слова: синхрония, диахрония, анализ, Ренессанс, классицизм.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2015